ták már a 18. századtól a földbirtoklásból és az ingatlanszerzésből és nem vehettek el városi lányt sem. Eszterházy Károly egri püspök csak Szoboszlón tudott csak nagy nehézségek árán katolikus plébániát felállítani, itt a katolikusok száma 1786-ban 58 fő volt, míg a leányegyházként hozzá tartozó Böszörményben 8 fő. Böszörmény később filiaként 1814-ig Újfehértóhoz, ezután Balmazújvároshoz tartozott. A Helytartótanács és Eszterházy püspök 1750-ben, 1769-ben, majd a püspök halála után 1826-ban sürgette a plébánia felállítását Böszörményben. A kezdeményezés sikertelen maradt a hívek szerény száma, a templom és paplak hiánya miatt. 1854-ben viszont már kétszáz katolikus hívő kezdeményezte a helyi plébánia felállítását, ezek a katolikus bevándorlók az egri káptalanhoz tartozó Tisza-menti birtokokról, Polgárról, Egyekről származtak leginkább.

A Balmazújvárosról átjáró pap a görög katolikus templomban misézett, keresztelt és esketett még 1855-ben is. Az akkori balmazújvárosi lelkész Nagyfejeő Ignác kérelmezte írásban a helyi plébánia felállítását. Végül Bartakovics Béla egri érsek 1857-ben megvásárolta a mezőváros belterületén templom és paplak céljára Igaz József és neje, Kováts Rozália 1 hold területű házas telkét, valamint a szomszéd Lévai András telkét is.

Greiger István építőmester tervei alapján 1861-ben megkezdődött a templom, az iskola és a kántortanítói lakás építése is. Igaz József háromszobás házát kibővítve plébániát és lelkészlakást alakítottak ki. Egy szárazmalom is állt ekkor az épülő templom mellett, amelyről Igaz József azt állította, hogy az még az ő tulajdonában áll, így azt lebontani hosszú pereskedés után csak öt év múlva sikerült az egyházközségnek. A malom helyére tervezték a harangozó házát, de ennek építése meghiúsult, számára az Újvárosi úton vettek egy már meglévő házat.

Az 1863-ban Szent Adalbert püspök tiszteletére felszentelt, de ma Szent István névre átkeresztelt egytornyú, egyszerű külsejű neobarokk templom a szerény falusi Isten-házakat idézi.

A toronyban három harangot helyeztek el, mindhárom Korrentsch Márk, egri harangöntő mester munkái; súlyuk: 293 kg, 152 kg, valamint 86 kg. 1917-ben rekvirálták a harangokat, helyükre később 1926-ban két új harang került: A Keresztelő Szent János harang 355 kg-os, míg a Jézus Szíve harang 101 kg súlyú.

1926-ban kicserélve a tetőzetet, kívül és belül teljes körűen felújították Sembery Miklós földbirtokos és Radácsi Ferenc gondnok jóvoltából a templomot. A templom orgonája 1865-ben készült el Váradi Sándor ároktői orgonaépítő mester munkájaként; 1895-ben és 1933-ban renoválták.

1898-ban --kezdődött el a templombelső restaurálása, ez Greiner Károly és budapesti templomi műfestő és Lohr Ferenc akadémiai festő munkája. A szentély mennyezetén látható festmény: Szent István halála, a hajó mennyezetén négy medalion freskó ábrázolja a négy fő ünnepet: Jézus születését, keresztelését, halálát, feltámadását és a Szentlélek eljövetelét. A művészi kivitelű tabernákulum Szent Simplitius csontereklyéjét őrzi. Az oltárkép Vajk megkeresztelését ábrázolja. A templomban találhatók még Jézus Szíve,

Mária Szíve, Szent József, Árpádházi Szent Margit, Kis Szent Teréz és Páduai Szent Antal szobrai is. A templomba a villanyt 1939-ben vezették be.

1994-ben a templom alapozás-megerősítése történt és a külső festés is megújult; 1999-ben pedig a torony faszerkezetét kellett kicserélni. Napjainkra ismét a külső felújítás lenne szükséges.

A zsinagóga a Kassa úton

Megyénk kilenc - valamilyen formában fennmaradt - zsinagógája közül ez az egyetlen, amely a hajdúvárosok közül egyedül Hajdúböszörményben maradt meg.

Hajdúböszörményben elsőként megtelepedett zsidónak Fried Dávid hajdúnánási származású mészárszék-tulajdonost tekinthetjük az 1810-es évektől, de a fokozatosan bővülő létszámú izraeliták csak 1861-ben alakították ki hitközségüket. bár korábban is volt választott bírájuk és rabbijuk is. A hitközség első elnöke Fried Simon, a rabbi Fried Áron volt ekkor.

Az izrealita vallásúak felekezeti életének központja és legfőbb gyülekezési helye a zsinagóga volt, amelynek városon belüli elhelyezkedését és belső rendjét szigorú vallási előírások szabályozzák.

Már 1863-ban elkezdték hosszú ideje tervezett templomuk építésére az anyagi fedezetet összegyűjteni, akkor már Lédig Sámuel hitközségi elnök vezetésével. Erre szolgált alapul a templomi székek előre eladása vagy tartós bérletbe adása; így a város tehetősebb zsidó hitközségi tagjai fedezték előre az építkezés költségeit. Az épület Lenti Gáborné tulajdonából vásárlással megszerzett Kassa utcai telekre került, mellette állott már akkor egy kisebb zsidó imaház. Az így egyesített telekre 1863 őszére el is készült a kor ízlésének megfelelő romantikus-mór stílusú templom 300 ülőhellyel, amelyet csak kölcsön felvételével tudott az egyházközség befejezni.

Az utólag kivetett szék-hozzájárulások nehezen akartak az egyház kasszájába befolyni, így a zsinagóga bővítésére csak 1905-ben került sor, ekkor készült el az épület két oldalán a dekoratív lépcsőház, és a belső festésre is ekkor került sor. 1917-ben a villanyvilágítást is bevezetették, 1925-ben pedig új bádogtetőt kapott a templom.

A nők számára külön karzat épült kovácsoltvas mellvéddel, díszes mennyezeti festés készült, dekoratív hitközségi felszerelések közül ki kell emelnünk a tóraszekrényt is.

A zsinagóga két fő részből áll: az előcsarnokból és az imatérből. Az előcsarnokban volt a rituális kézmosó, illetve két emléktábla az első és második világháború zsidó áldozatairól - ezek most a zsidótemető halottasházában találhatóak. Itt volt a hitközségi iroda is, amelyben az elöljáróság és a képviselő-testület ülésezett.

A templomtérben a tóraolvasó emelvény középen helyezkedett el, ezt vették körbe az imaszékek, amelyek használatáért már előre fizettek - különböző összegeket - a hitközségi tagok; amelyeket aztán szigorú vagyoni sorrend szerint foglaltak el.

Főünnepeket a zsinagógából kiszorult férfiak a szintén a Kassa utcán létesült téli imaházban

töltötték, amely mára nem maradt fenn. Ugyancsak lebontották korábban a zsinagóga telkén álló 1891-ben épült nagyiskolát, majd 2016-ban a zsinagóga mellett álló 1928-ban épült kisiskolát is.

A templomot a második világháború után még használták a visszatért túlélő zsidók, de az 1950-es években eladni kényszerültek, a leromlott állagú épületben 2007-ig bútorbolt működött. 2014-ben szerkezet-megerősítési munkálatok folytak az épületben, míg 2016-ban visszaépítették a háborúk után lebontott két lépcsőházat, és ú j vakolatot kapott az épület is.

A zsinagóga oromzatáról származó „Mózes kőtáblák" a Hadházi úton, az izraelita temető ravatalozója mellett találhatóak.

Az 1995-ben felújított halottasház a temetőben - ahol az első eltemetett 1848-ban került ide, és ahová 1992-ben temettek utoljára - mára ismét felújításra szorul. Újjáépítették Günsz Jakab főrabbi síremlékét rejtő „óhel"-t is 2017-ben.

Borók Imre

Az egyik első magyar koncepciós per

Caraffa tábornok és az eperjesi vértörvényszék áldozatai

„Musztafa, Karafa, s az akasztófa
Mindezen három fa
Mind a három rossz fa"

Háromszázharminc esztendővel ezelőtt, Antonio Caraffa, I. Lipót német-római császár és magyar király, olasz származású tábornoka, bevonult Eperjes szabad királyi városába.

Érkezése után két órával bezáratta a város kapuit, és rendkívüli ostromállapotot hirdetett meg. Emberei, katonái, házról házra jártak, s különböző gyanúokok alapján városi polgárokat, nemesembereket tartóztattak le. Caraffa parancsára, hamisított levelek és koholt vádak alapján börtönbe hurcolták, kínzókamrába vetették őket, ahol vallatták az elfogottakat. Kínpad vált rájuk, s hamis tanúk ármánykodása.

Bűnük nem nagyon volt a szerencsétleneknek, hacsak az nem, hogy korábban mindannyian a kuruc királyt, késmárki Thököly Imre erdélyi fejedelmet támogatták labancellenes harcában. Lipót császár ugyan közkegyelmet hirdetett számukra, ám sokan gyanúsították még őket. Szinte valamennyien nagyon gazdagok voltak. Ráadásul kivétel nélkül evangélikus lutheránus hitűek vagy kálvinista reformátusok voltak. Az is közrejátszott ebben, hogy a császáriak bosszút akartak állni a makacs kuruc városon és elégedetlen lakóin.

Hét letartóztatási hullám során kéttucat eperjesi gazdag polgár és Sáros megyei nemesember vált Caraffa áldozatává.

Ekkor vonult el téli szállásra Caraffa és hadserege Debrecenbe és környékére. Megsarcolta a várost: félmillió aranyforintot követelt a cívisektől, de ettől jóval többet zsarolt ki végül a szerencsétlen debreceniektől. Zsarolásai és katonái erőszakoskodása miatt a város tizenötezer lakosából tízezer elmenekült, háromezer házából kétezer lakatlanná vált. Olyan erőszakosan lépett fel Caraffa, hogy még az Udvari Haditanács is vizsgálóbizottságot küldött ki, a visszaélések kivizsgálására. Egyes utcákra lebontva ismerjük erőszakoskodásainak áldozatait. Jónéhány debreceni polgárt annyira megkínoztak Caraffa katonái, hogy áldozataik meghaltak vagy megnyomorodtak.

Fotó: Internet

Antonio Caraffa

Caraffa – a sátán legkegyetlenebb helytartója

Antonio Caraffa Nápoly városában született, egy igen régi nápolyi nemesi család tagjaként. Montecuccoli tábornok unokaöccse volt. Ő egyengette a pályáját Magyarországon. Neki köszönhette, hogy gyorsan emelkedett a ranglétrán. Tudományosan képzett tiszt volt, ám még inkább üzletember. Saját bevallása szerint, ő inkább udvaronc volt, semmint katonatiszt. Ennek ellenére mégis tábornok lett.

Caraffa és Debrecen

A cívisváros már korábban megtapasztalta Caraffa kegyetlenségét és könyörtelenségét. Erdélyből érkezett meg hozzájuk, ahol 50 ezer aranyforintot zsarolt ki a Fejedelemség lakóiból, csak azért, hogy kivonuljon. Megállapodott I. Apafi Mihály erdélyi fejedelemmel, hogy százezer aranyforint ellenében később sem megy be császári és királyi katonaság Erdélybe.

Senki sem lehetett biztonságban tőlük a cívisvárosban, mindannyian kegyetlenül megszenvedték Caraffa debreceni hónapjait. A debreceniek testére eleven tüzet raktak, úgy égették őket; gerendára húzták fel a szerencsétlen városlakókat; másokat addig ütöttek bikacsökkel, míg bele nem rokkantak. Gondolhatjuk, ha így viselkedtek ártatlanokkal egy elvileg szövetséges városban, miket cselekedhettek meg Eperjesen, egy olyan kuruc nak vélt településen, amit ellenségüknek tartottak Caraffa és katonái. Közben egyszerre vették vissza Buda várát a szövetségesek, és ostromolták tovább Thököly Imre feleségének, Zrínyi Ilonának utolsó kuruc erődítményét, Munkácsot, sikertelenül a császáriak.

Eperjes városa

Eperjes egyaránt megkapta a környékbeliektől s a távolabbi látogatóktól a következő elnevezéseket: Kis Bécs vagy Kis Lipcse. Saját lakói szerint: Eperjes a Tarca menti Athén volt. Gazdaságilag és társadalmilag, műveltségben és polgári öntudatban egyaránt kiváltságokat élvezett. Vallásszabadság jellemezte, az egyik, ha nem a legerősebb evangélikus központ volt a Felvidéken. Már emiatt is gyanakvás övezte a császáriak és a labancok között. Lakosságszámban is csak Kassa települése haladta meg a rangsorban Eperjes szabad királyi városát.

Thököly Imre, későbbi erdélyi fejedelem, maga is az újonnan alapított Evangélikus Kollégium padjait koptatta, 1668 és 1680 között. Kuruc mozgalmának több fontos vezetője, mint Petróczy István és Radvánszky György is, évfolyamtársa, sőt padtársa volt Eperjesen. Mások, főként a városi polgárok és a környékbeli nemesurak közül, személyesen ismerték a későbbi erdélyi fejedelmet, Thökölyt. Kölcsönt is nyújtottak neki, negyvenezer magyar forintot.

Eperjes szabad királyi városa már az 1670-es felvidéki rebellió idején is a kurucok mellé állt. Sporck generális labanc csapatai meg is szállták.

A város első ostroma 1672-ben zajlott le. A kurucok szeptember 22-én érkeztek meg Eperjes alá. Alig egy hónap múlva, október 24-én, már a labancok ágyúzására ébredtek a városi polgárok. December 13-án távozott a kuruc helyőrség, ekkor adták meg magukat csak a császáriaknak.

Így szerezte meg Bécsben Eperjes a nyakas rebellis, protestáns lázadó város hírét. Hadisarcok, porciószedés, lopás és kihágások fenyegették az eperjesieket a császáriak, labancok részéről.

1678-ban, akaratuk ellenére, a város lakóinak védekezniük kellett a kurucok betörései ellen. Thököly emberei két hétig ostromolták a várost, július 28. és augusztus 15. között, A kurucokat csak az év végén szorította ki Sáros megye területéről Strassaldo császári generális. Eperjes végül csak 1682. augusztus 15-én került a kurucok kezébe, lakói felszabadítókként üdvözölték Thököly embereit. Visszaállt a vallásszabadság is. A város a kurucok fontos bázisa lett a Felvidék területén.

Paris Spankau császári tábornok már korábban váltságdíjért zsarolta Eperjes városát. Nyolcvanezer magyar és nyolcezer német aranyforint árán sikerült a városból eltávolítani a labanc katonákat. Veterani császári tábornok, annak idején, hiába ostromolta meg Eperjes településének erődítményét.

Később, 1684-ben, huszonnégy napon keresztül, gróf Schultz tábornok rohamoztatta meg a védműveket, sikertelenül. Az ostromlókkal elbánt a szakadatlan éhség és a nagy katonai veszteség, a török had híre és a lőszerhiány, éppen úgy, mint a szélsőséges hideg és az orvosi ellátás hiánya. A novemberi havazás és a merész ellentámadások, visszavonu-

Fotó: Internet

Az eperjesi vértanúk emlékműve

lásra kényszerítették a labancokat.

A következő esztendőben Schultz ismét megjelent a falak alatt, 14 ezer labanc katonájával együtt. A kurucok közül alig 1700-an tudtak szembeszállni az ostromlókkal. Az eperjesi várvédők 300 német gyalogost és 200 magyar hajdút, nyolcvan huszárt és 120 felfegyverzett nemesi felkelőt, 220 Sáros megyei katonát számláltak, a 420 eperjesi polgár és a felfegyverzett parasztok nélkül. Városi polgárok és megyei nemesemberek, ott tanuló diákok és környékbeli jobbágyok akadtak a várvédők között. Sőt, állítólag még az eperjesi nők is kivették a részüket Schultz tábornok labancainak megfutamításában. Égető szurok és forró víz fenyegette a császári katonákat Eperjesen. A város ostroma nem kevesebb, mint három hónapon keresztül tartott, 1685. július 17. és szeptember 11. között. Mind az ostromlók, de a várvédők is hatalmas veszteségeket és károkat szenvedtek. (legalább öt-hatezer labanc katona halt meg). A kurucok veszteségeit szám szerint pontosan nem ismerjük, de 56 városi polgár esett áldozatul. Csak akkor tudták a labancok bevenni Eperjest, mikor Thököly kurucainak végképp leáldozott. A rendkívüli elszántság és hősiesség ellenére ekkor a város fizetetlen zsoldos hajdúi fellázadtak, s ezzel arra kényszerítették az eperjesi polgárokat, hogy nyissák ki a kapukat. Schultz tábornok hadai súlyos árat fizettek ezért. Hatezer katona vált harcképtelenné: sebesült meg vagy épp holtan feküdt, esetleg eltűnt vagy halálra fagyott, netán az éhezésbe vagy a szomjazásba halt bele. Ám, hogy a mindig is rebellisnek tartott, kurucokat támogató várost megrendszabályozzák, Lipót császár úgy rendelkezett, hogy Strassaldo császári tábornok labanc katonái maradjanak ott az eperjesi erődítményben, büntetésképpen. Így még nagyobb károkat szenvedett el Eperjes, mintha a labancok és császári katonák továbbálltak volna.

Eperjes települése ideális helyszínnek bizonyult a koncepciós perekhez:

- földrajzi és geopolitikai helyzete miatt
- rebellis múltja miatt
- bizonytalan jelene miatt
- evangélikus volta miatt
- jelentős gazdagsága miatt

A bécsi kamarillapolitika

Caraffa tábornok Strattmann gróf miniszter és Kinsky cseh kancellár, valamint Rosenberg udvari tanácsos köréhez tartozott. Ők azt javasolták Lipót császárnak: a magyar alkotmány teljes eltörlésével, nyílt abszolutizmussal terelje az országot a „cseh útra".

Kollonich esztergomi érsek ellenfele volt Caraffa. A főrangú egyházi személy érvelése szerint: Magyarországot először koldussá, azután katolikussá, végül németté kell tenni. De nem nyílt erőszakkal, hanem apránként, csendben. A magyar alkotmányt tiszteletben tartva, az ország lakóit szerette volna maga mellé állítani.

Caraffa szolgáltatta a döntő érvet támogatói számára, mikor úgy találta, a magyarság összeesküvése nagy arányú. Neki kellett szétzúznia Felső-Magyarországon, Thököly pártját.

Caraffa – az eperjesi véreb

Állítólagos tárgyi bizonyítékait soha senkinek nem mutatta meg. Még a bíróság tagjai sem tekinthettek bele az általa lefoglalt levelekbe. Nem tudhatták meg, mi is szerepel bennük valójában. Valószínűleg semmi olyan nem akadhatott bennük, ami a vádakat bizonyíthatta volna. Orvosilag meg lehetne vizsgálni, tettei és a róla szóló feljegyzések alapján, hogy született szadista volt-e, vagy csak a korlátlan hatalom érzete tette-e őt gyilkos gazemberré? Annyi bizonyos, hogy csak a teljhatalom megszerzése után hatalmasodott el rajta az evangélikusok elleni utálat. Caraffa tábornok gyűlölte a protestánsokat, viszont a pénzt annál jobban szerette.

Kíméletlen és korlátolt katona volt, de semmiféleképpen sem gyáva gyilkos. Mindig magasabbra akart jutni, eltiport mindenkit, aki ellene szegült. Nem ismert el maga felett állónak senkit sem, csakis Lipót császárt.

Caraffának koncepciója támad

Caraffa, állítása szerint, egy hatalmas és veszélyes összeesküvést fedezett fel Magyarországon, mely egyenesen Bécs ellen irányult. Úgy vélte, Magyarország legelőkelőbb zászlósurai vesznek benne részt. Ezt már 1686 végén, Buda visszafoglalása után jelentette Bécsnek. Szerinte a magyar összeesküvést támogatták volna Eperjes gazdag evangélikus polgárai is.

Caraffának volt koncepciója is a perekhez:

- A magyarság jó része ebben a korban még protestáns volt – ezek az örök rebellisek.
- Aki részt vett Thököly mozgalmában, az szerinte mindörökké megbízhatatlan marad.
- Nem volt ugyan bizonyítéka, ám remélte, hogy talál majd Munkács bevétele után.
- Nem csak ő gazdagodott meg a zsákmányon, de az államkassza sem maradt üresen.

A vád konkrétan a következő volt: az eperjesi evangélikusok az ostromzárral körülzárt Munkács várába leveleket és üzeneteket csempésztek, és a kurucokat pénzzel segítették.

Caraffa szerint az eperjesi polgárok titkos kapcsolatokat tartottak fenn Thökölyvel, és rajta keresztül a törökökkel. Ennek a vádnak a bizonyítására szolgált az a pénz is szerinte, melyet a polgárok az evangélikus vallású tanárok megsegítésére gyűjtöttek, amikor a jezsuita szerzetesek kiűzték őket a Kollégiumból.

A vész- vagy vértörvényszék ott is kapcsolatokat keresett és talált, ahol nem volt. A vallomásokat kínpad segítségével, vagy hamis tanúkkal csikarták ki. Folyamatosan új s még újabb gyanúsítottakat hallgattak meg. Mindenki gyanús volt, akinek a nevét megemlítették kínzás közben az áldozatok. A város főterén, a városházával szemben felállított vérpadot nagy faalkotmányként jellemezték a források. Akkoriban az ilyen vesztőhelyet theátrum néven ismerték.

Koncepciós perek a XVII. században?

Az ítéleteket előre rögzítették. Szinte mindegyik egyforma volt. Csak a halálnemek különböztek egymástól. Jogi segítséget, részrehajlás nélküli bírósá-

got, nem kaphattak a megvádoltak. A bírák szavazata meg volt kötve. A külföldiek szava többet is ért a magyarokénál. A bírák szavazataikat Caraffa fülébe súgták, így csak ő tudhatta, milyen véleményre jutottak. Egyszerű többséggel, bárki a hóhér bárdja elé kerülhetett.

A vádak ellen védekezni nem nagyon lehetett.

Volt, aki mindent bevallott, volt, aki semmit sem. Mégis mindenkit megöltek.

Volt, aki életben maradt, mert fizetett, ám akadt olyan vádlott is, aki meghalt, noha fizetett.

1687. február 16-án kezdte meg a letartóztatásokat Caraffa.

Március 2-án, alig két hét múlva, már készen is voltak az elrettentő ítéletek.

Mindössze néhány nappal később, március 5-én már ki is végezték az első áldozatokat. (Zimmermann Zsigmondot, Keczer Andrást, Rauscher Gábort, Baranyai Ferencet)

A bíróságról

1687. január 7-én, I. Lipót tudtával és beleegyezésével a császáriak katonai karhatalommal elfoglalják és római katolikus kézre adták az evangélikus templomot Eperjesen. 1687 őszén az evangélikus főiskolát rendbiztosokkal foglalták el a jezsuiták. Magát az evangélikus kollégiumot 1666-ban építették fel a protestánsok, méghozzá közadakozásból. Több olyan személy is akadt a vésztörvényszék áldozatai között, aki hatalmas összegekkel támogatta az iskola megépítését.

A bíróságot 1687. február 6-án állították fel. Célja az volt, hogy a Thökölyvel rokonszenvezőket perbe fogja, rájuk bizonyítsa a kurucbarátságot. Caraffa március 3-án kapott teljhatalmat Lipóttól, a lefogatásokra, a vizsgálatok lefolytatására, az ítéletek meghozatalára és az ítéletek végrehajtására.

Tizennégy tagú bíróság ítélkezett a perbe fogott polgárok és szerencsétlen nemesemberek felett. (Ezt 4 birodalmi katona és 8 olyan ember alkotta, akinek nem volt köze a labanc hadsereghez.). A katonák mind Caraffa tábornok alárendeltjei lettek. Az eperjesi vértörvényszék kinevezett bírái közül négyen külföldiek voltak

(Federigo és Giuliani olasz szatócsok, Draheim danzigi porosz polgár, és Burghardt sváb nemes). Már az is, hogy idegen létükre, ők ítélkezhettek a Magyar Királyság polgárai és nemesemberei felett, kimerítette a törvénytelenség fogalmát!

Fotó: Internet

8 magyar nemesember és városi polgár adta a nevét és a szavazatát a koncepciós perekhez.

Maguk a bírák közül sem mindenki értett egyet az ítéletekkel, Wallis labanc ezredes és egy Fischer nevű szász férfi ki is lépett a bíróságból, s még az ítélethozatal előtt elhagyták Eperjes városát.

A bíróság tagjai között volt Szentiványi László, a későbbi báró is, aki éppen Eperjesen játszott szerepéért érdemelte ki, és kapta meg a Lipót császártól magas rangját. Őt teljes gyűlölet övezte mindenütt. Nemcsak utálták a liptószentiváni férfit, de meg is vetették országszerte. Ennek oka nem is makacs kurucellenességében keresendő, hanem abban, amit ő a Felvidéken művelt. Magyar római katolikus nemesember létére, puszta pénz- és hataloméhségből, nem átallott beállni 1687-ben Eperjesen, Caraffa tábornok vész- és vértörvényszékébe.

Nemcsak vérbírója lett, de egyenesen önkéntes feljelentő és közvádló is. Nem kevesebb, mint kéttucat, ártatlanul kurucsággal vádolt nemesembert és gazdag evangélikus polgárt jelentett fel, ennyi áldozata volt vakbuzgó ténykedésének. Olyan ismerőseit és ellenségeit választotta ki az áldozat szerepére, akiknek sok pénzzel tartozott. Éppen emiatt gyűlölte is őket (mint Keczer Andrást, Zimmermann Zsigmondot). Később, 1697-ben, ő volt az, aki elfogta és Bécsbe vitte Tokaji Ferenc ezereskapitányt, a hegyaljai felkelés vezetőjét. Meg is lett érte a jutalma az egykori vészbírónak: jelen lehetett Tokajban és Sárospatakon a Rákóczi-kincsek felprédálásánál. A hős kuruc ezereskapitány miatta viselte holtáig tartó fogságát a császárvárosban. 1709-ben halt meg Tokaji, bilincsbe verve, noha II. Rákóczi Ferenc fejedelem több alkalommal is ki szerette volna őt cserélni labanc túszokra. A császáriak nem mentek bele a cserébe, mert még ekkor is rettegtek Tokajitól. A kurucok időnként halálra keresték Szentiványi Lászlót.

A vérbíróságon a kínzások szinte mindig ugyanolyanok voltak: perzselés és csigázás, valamint a spanyolcsizma és a hüvelykszorító használata.

A vészbíróság büntetései jóformán minden esetben egyformák voltak: nyakazás és kerékbetörés, nyársbavonás és négyfelévágás, elevenen megnyúzás és halálra pörkölés.

Az eperjesi kivégzések menete ugyancsak folyvást azonos volt:

Az áldozatok jobb kezét vágták le először, mint az esküszegőknek és a lázadóknak. Majd a fejüket vették, és a holttesteket felnégyelték. Akik belehaltak a kínzásokba, azokat holtuk után gyalázták meg. A kivégzésekben legalább harminc felvidéki hóhér működött közre.

Eperjes több ízben is megsarcoltatott. Caraffa tábornok a vádak elejtéséért cserébe mindig pénzt kért. Aztán nem tartotta be az áldozatok rokonainak tett ígéreteit, s nem engedte szabadon az elfogottakat. Hiába fordult Eperjes segítségért más városokhoz:

Pozsony, Sopron, Nagyszombat, Zólyom, Besztercebánya, Lőcse, Kassa, Debrecen sem segíthetett. Nem tudtak közbeavatkozni az elővárak, majorságok, malmok, műhelyek, kertek, szőlők lakói sem.

Tábori Erzsók (Újhelyi Erzsébet)

Nevével és személyével, első alkalommal egy réges-rég, még gyermekkoromban olvasott könyvben találkoztam. Komáromi János írt róla, Ordasok című, kurucokról szóló regényében. Az irodalmár könyve a korai kuruc felkelésekkel, Thököly Imre fejedelemségének korával foglalkozott.

Ennek a történelmi regénynek egyik szereplője volt Újhelyi Erzsébet. Ő volt fő ellenfele a könyv főhőseinek, többek közt a Keczer-családnak. Elkönyveltem, mint a szerző teremtette negatív figurát. (Ahogy mondani szokták: Egy igazi ellenfélre minden regényben szükség van!)

Mekkora meglepetés ért, mikor forrásokat és a korral foglalkozó szakirodalmat vizsgáltam! Mint valóságos, élő személy bukkant fel Újhelyi Erzsébet, azaz ragadványnevén Tábori Erzsók személye az iratokban. Hadakkal járó, hírhedten erkölcstelen nőszemély volt. Munkakerülő és alkoholfüggő, sőt drogos. Egyszerre volt szeretője Szentiványinak (tőle gyermeke is született), s Caraffa tábornoknak. Mindenesetre, az írások szerint, ő is az eperjesi városháza erkélyéről nézhette végig a kivégzéseket. Markotányosnőnek álcázva provokálta Eperjes környékén a Zrínyi-testvéreket (A leányokat, Máriát és Ilonát). A nem létező összeesküvés nyomára bukkant. A koholt leveleket, melyeket Szentiványi László írt, ő mutatta meg, s adta át a később perbe fogott eperjesieknek. Egyrészt félt a kínzásoktól, másrészt pénzsóvársága miatt segített Caraffának.

Állítása szerint, Zrínyi Mária, Nádasdy István özvegye, meglátogatta a testvérét, Ilonát, aki ekkor még mindig védelmezte férje, Thököly Imre erdélyi fejedelem utolsó várát, Munkácsot. Újhelyi Erzsébet szerint, Zrínyi Ilona, testvérén keresztül üzent az eperjesi, Thökölyhez hűséges polgároknak, sőt levelezett is velük. Tábori Erzsók úgy vélte, Palásthy Gábor, Nyitra megyei nemesember, Thököly egykori tisztje, akit még az ellenfelei, a labancok is úgy ismertek, mint Thököly Villámát, vitte el a leveleket és a pénzt Eperjesről Munkácsra vagy vissza. Ő volt az a nemesember, aki a környéken szabadcsapatokat próbált szervezni, a labancok uralma ellen.

Tábori Erzsók, másként Újhelyi Erzsébet, Weber Frigyesnek az egyik eperjesi vértanúnak tartozott is. Weber Frigyes volt a koholt levelek első áldozata. Csak az mentette meg életét egyelőre, rövid időre, hogy az evangélikus vallásról áttért a római katolikus hitre. Egy Perczhoff nevű jezsuita, kegyelem ígéretével, térítette át. Tábori Erzsóknak első dolga volt feljelenteni, tartozásától egyáltalán nem függetlenül. Weber egyelőre kitartott ártatlansága mellett, kihallgatásakor azonban, kínok között, megemlítette Zimmermann Zsigmond, és Zimmermann apósának, Keczer Andrásnak a nevét. Innen már valóban nem volt többé megállás. Weber Frigyest végül rokonával, Weber Dáviddal együtt végezték ki, akit ő maga árult be, május 14-én, a főtéren.

Újhelyi Erzsébet, helyesebben Tábori Erzsók, a lotyó s kém, az utcanő és spion, az örömlány és a spicli, a titkos ügynök és a kéjnő ármánykodásának áldozatul esett szinte a teljes Keczer-család:

Mégpedig Zimmermann Zsuzsa; húga – Keczer Éva; nővére – Keczer Klára, férjezett nevén, Színyei Merse Miklósné; édesapja, Keczer András, a szénné pörkölt 64 esztendős öregember, akit március 5-én fejeztek le. Zsuzsa férje, Zimmermann Zsigmond városi tanácsos, szintén ekkor esett áldozatul Caraffának. Bátyja: Keczer Gábor ugyancsak március 5-én vált hóhérai áldozatává.

Fotó: Internet

Justus van der Nypoort: Eperjes vára 1686-ban

Mostohatestvére: Sárossy Márton, mindössze 25 esztendősen halt meg, március 22-én.

A regényben megbűnhődik a tetteiért Újhelyi Erzsébet (Tábori Erzsók), mert a kurucok elfogják, és élve befalazzák, mint Kőműves Kelemennét (Erre a valóságban nem találtam konkrét bizonyítékot).

Zimmermann Zsigmond nemesi levelet szerző posztókereskedő családból származott. Egy időben őt tartották a Felvidék leggazdagabb emberének. Nyilván emiatt is kellett neki meghalnia, Tábori Erzsók fondorlatai miatt. Caraffának jól jött az is, hogy Zimmermann és Thököly annak idején osztálytársak voltak. Így könnyebb volt elhitetni, hogy a kereskedőnek is köze van az állítólagos összeesküvéshez. Az is motiválhatta Caraffát ellene, hogy amikor vagyonát elkobozták, több mint kétszázezer aranyat tettek ki a posztókereskedő ingóságai és kincsei. Intellektuális érdeklődését jól jellemezte, hogy a korban szokásosnál jóval nagyobb könyvtára volt odahaza, több mint ötszáz különböző kötet. Nemcsak latinul vagy magyarul, németül vagy szlovákul írott műveket őrzött bibliotékájában, de francia és török, holland és angol nyelvű könyveket is. Szokatlanul sokfélék voltak nyomtatott könyvei és kéziratai: teológiai és orvostudományi írások mellett tájékozott volt a természet- és társadalomtudományok terén is. Univerzális érdeklődését jól jellemezte, hogy hadtudományi és államelméleti, filozófiai könyveket is találtak a leltár során a könyvesházában. Zimmermann Zsigmondot vasárnapi családi étkezés, ünnepi ebéd közben tartóztatták le, 1687. február 16-án. A kínzások miatt elvesztette az eszméletét, amikor magához tért, minden beismerését visszavonta. Caraffa közölte vele, vallomását nem lehet visszavonni.

Az eperjesi vértanúk

A 24 áldozatból 11 eperjesi polgár volt, három másik nemesember pedig egykori kuruc tiszt (Feldmayer Simon és Palásthy Gábor, meg Székely András). Valamennyi elítélt vagyonát azonnal elkobozták, a kivégzés után. Féja Dávid, az egykori eperjesi főbíró mellett féltucat városi tanácsos szenvedett mártíromságot, éppen úgy, akárcsak Eperjes városi elöljárója és katonai parancsnoka, Fleischakker György, akit április 22-én végeztek ki. Őt is felnégyelték.

A kínokba beleőrült egykori eperjesi bírót, Féja Dávidot április 16-án végezték ki. Thököly hivatalnoka volt valaha. Ellene utóda, a labancpárti Demerczky Mihály áskálódott. Emiatt kellett meghalnia. Feljelentőjének egyik keresztkomája nem volt más, mint Szentiványi László, a vérbíró. Demerczky maga is személyes kapcsolatba lépett Caraffával. Tábori Erzsók mutatta be őket egymásnak.

Az ízekre szaggatott kemény kuruc tiszt, Palásthy Gábor, vagyis Thököly Villáma, jelen volt Buda várának visszavívásánál. Kuruc portyákat, és partizánakciókat vezetett a labancok ellen. Bűne az volt, hogy az Evangélikus Kollégium számára pénzt gyűjtött. Caraffáék az állították, hogy a kurucok számára. Palásthy Gábort április 22-én végezték ki, a piactéren, Caraffa és Tábori Erzsók jelenlétében. Kínzása idején patkószöget vertek a lábkörme alá. Csigáztatása közben megtüzesített vasdrótot dugtak testébe. Palásthy Gábor, a szakadatlan kínzások során kicsikart vallomását visszavonta, noha jól tudta, ezzel újrakezdődik tortúrája. Ezzel a tettével megmentette az ifjú, alig 18 esztendős Radvánszky János életét, kinek egyetlen bűne az volt: az őrök megvesztegetésével többször is beszökött a börtönbe, és meglátogatta a tömlöcben megkínzatott apját.

A környékbeli, Sáros megyei nemesemberek közül Radvánszky Györgyöt, Radvánszky János édesapját, nem kevesebb, mint nyolc órán keresztül kínozták egyhuzamban. Nem vallott be semmit, de a kínzások következtében megőrült, és belehalt a sebeibe. Sorsát mégsem kerülhette el, mert noha elhunyt, halála után lefejezték őt, megcsonkították és felnégyelték, 1687. április 22-én.

Egy névtelen kálvinista papot, aki szintén a börtönben halt meg, a hóhér nyilvánosan felakasztott, majd eltemette a főtéri akasztófa alatt.

Feldmáyer Simon alezredes, az egykori őrparancsnok, késsel öngyilkos lett a börtönben, ám testét szintén lefejezték, majd felnégyelték a piactéren, május 6-án,

Más gazdag eperjesi városi polgárok is Caraffa tábornok áldozatául estek.

Így Rauscher Gáspár kereskedőt március 5-én végezték ki, akárcsak Baranyai Ferenc nemesembert, egykori városi tanácsost és az Evangélikus Kollégium felügyelőjét. Ez utóbbi, a vérpadra menet közben, olyan szomorú zsoltárokat énekelt, hogy még a lőcsei hóhér szeméből is kicsordult a könny. Amikor a feje legördült, az egyik ablakból taps hallatszott. Tábori Erzsók így fejezte ki az ítélet végrehajtása felett érzett elégedettségét.

Schönleben Györgyöt március 22-én fejezték le, Medveczky Sámuel tanácsossal ugyanazon napon végeztek. Bertók János nemesembert, Thököly volt tisztjét, április 22-én végezték ki, két nappal korábban, mint Lányi Sámuelt, aki április 24-én vesztette életét.

Május 14-én egy egyszerű, környékbeli szegény parasztember vált Caraffa rosszindulatának áldozatává. Semmiféle összeesküvésről nem tudott, nem volt köze a kurucokhoz sem. Neki csak annyi bűne volt, hogy hangosan fejezte ki viszolygását az ítéletek és a kivégzések ellen. Ő sem kerülhette el sorsát, akárcsak a kassai hentes, Kovács György, mert őt is megkínozták (szeptember 12-én). Szintén lefejezés lett a sorsa egy Fazekas nevű rozsnyói polgárnak, ugyanekkor. Még a kivégzettek szolgái sem érezhették magukat biztonságban, könnyen ők maguk is a bitófán végezhették. Így járt Székely András két bizalmasa is, akik tiltakoztak uruk lefejezése ellen.

Más nemesemberek is áldozatul estek Caraffa önkényének, így Lányi Sámuel is, április 22-én. Bezzegh György, Thököly egykori tanácsosa sem úszta meg, őt május 14-én végezték ki. Neki is először a jobb karját csapták le, majd a fejét vették.

Jánoky Zsigmond, a következő nemesi áldozat, szintén Thököly egykori diplomatája volt. A megvádoltak közül csak Ottlyk György, Rákóczi későbbi diplomatája, és Guth Zsigmond tudtak elmenekülni.

Az áldozatok védekezési lehetőségei

Megtörtént, hogy valaki beleőrült a kínzásokba: - mint Sárossy Márton. Megesett, hogy közülük valaki a börtönben halt meg: - mint Féja Dávid és Radvánszky György. Akadt olyan áldozat is, aki öngyilkos lett: - mint Feldmayer Sámuel. Akadt olyan áldozat is, aki inkább katolikussá vált: - mint Zimmermann Zsigmond és Weber Dávid.

Volt olyan vádlott is, aki a vérbíróság mellé állt: - mint Weber Frigyes.Volt olyan vádlott is, akit a vészbíróság a haláláig nem tört meg, s végig kitartott a vallása és az ártatlansága mellett: - mint Keczer András és Baranyai Ferenc.

Egy másik, gyanúba vett nemesember, nem várta meg, míg érte is eljönnek Caraffa hóhérai, inkább azonnal elmenekült Lengyelországba. Mikor Ottlyk György fél esztendő múlva hazaérkezett, minden ingóságát feldúlva találta, de legalább elmondhatta, ő maga életben maradt.

Némelyeket megkínoztak ugyan, de hatalmas váltságdíjért ellenében, szabadon is engedték – Királyfalvi Róth János besztercebányai nemesember tízezer arany árán szabadult meg. Ő volt az, aki a pozsonyi országgyűlésen levonta a testéről az inget, és megmutatta szörnyű sebeit. Az országgyűlési követek annyira felháborodtak, hogy protestáltak és tüntettek az eljárás miatt.

Az események sokkolták a magyar elitet, másrészt viszont az országgyűlés megszavazta a szabad királyválasztás jogáról és az ellenállási jogról való lemondást. Csak Draskovich Miklós gróf, a horvát származású országbíró szavazott ellene. Minő véletlen dolog, hogy az országgyűlés idején, gyanús körülmények között, meg is halt a magyar ellenzék vezéreként. Állítólag megmérgezték, de azt is suttogták a jólértesültek, hogy a bécsi udvar és Lipót császár intézkedési végett érzett felháborodása miatt agyvérzést vagy szívinfarktust kapott.

Halála, 1687. november elseje után, már nem volt senki, aki megakadályozhatta volna a Habsburgok osztrák ágának fiágon öröklődő magyar királyságát. Lemondtak az ellenállás jogáról, éppen úgy, mint szabad királyválasztás ősi jogáról is. Mind az alsótábla, mind a felsőtábla megszavazta. 1688. január 14-én, Zrínyi Ilona elfogadta a munkácsi vár feladásának feltételeit.

Azt is kimondták az országgyűlésen, hogy az eperjesi vértörvényszék megszűnik, a kivégzettek özvegyei és árvái kártalanítást kapnak. (Ehhez csak annyit fűznék hozzá, hogy a huszonnégy áldozat örökösei közül egyetlen egy, Radvánszky János tudta visszszaszerezni a családi vagyont – igaz, ehhez csaknem negyedszázados, huszonöt esztendős hosszú és keserves pereskedés kellett, de legalább a sok huzavona után, végre kárpótolták. Ő volt az, aki az 1707-es ónodi kuruc országgyűlésen, felismerte a Sáros megyei nemesek között Szentiványi Lászlót. Kivont karddal kergette meg. Az egykori eperjesi vérbíró csak a fürgeségének köszönhette életét. Végül még az ónodi országgyűlés véget érte előtt hazamenekült Lipót császártól kapott földbirtokára).

Szentiványi László báró az eperjesi vértörvényszék után, sokkal később, halt meg birtokán, 1713-ban. Az evangélikus legenda szerint, csak egyetlen egy fekete kutya kísérte el őt utolsó útjára, a temetőbe. Nem siratta őt meg senki sem.

Caraffa jutalma

1687. november 16-án hagyta el Eperjest a tábornok. Kétségtelen jogsértései miatt, büntetés helyett, inkább megjutalmazták. A császár kinevezte őt Felső-Magyarország várainak főparancsnokává és tábornagygyá. Sőt később titkos tanácsos, majd aranygyapjas vitéz is lett belőle. Soha többé nem tért viszsza Magyarországra, mindig külföldön harcolt. A magyarok úgy tartották, hogy elborult elmével, „kegyetlenkedéseinek tömérdek áldozatainak rémképétől üldöztetve halt meg". Zavarodottsága hamarosan őrületbe kergette őt. Végül az eperjesi véreb 1693-ban halt meg.

Az eperjesi vésztörvényszék és az utókor

Az eperjesi törvényhatóság nem az áldozatok sokasága, vagy a kegyetlen kínzások miatt vált országszerte hírhedtté. Annak idején, Kobb Farkas labanc tábornok, Kassa elfoglalása után, több embert vonatott karóba, nyúzatott meg, daraboltatott fel, süttetett meg elevenen, mint Caraffa Eperjes városában. Az eperjesi emberirtás azért híresült el, mert elrettentő példaként, hatalmas nyilvánosság előtt ment végbe. Szinte kizárólag gazdag polgárokat, városi előkelőket, magyar nemesembereket sújtott. A kínzások alkalmazásakor mindazokat a kegyetlen módszereket és eszközöket felhasználta, amit a spanyol és olasz inkvizíció, a századok során kifejlesztett.

Éppen ezért, Caraffa tábornok „népszerűsége" ma is Haynauéval vetekszik, a magyarok szemében.

A kortárs, Eperjesről elmenekült Rezik János, az Evangélikus Kollégium egykori rektora, már 1690-ben kiadott egy megemlékezést az eperjesi vértörvényszék áldozatairól. Radvánszky János, a kivégzett Radvánszky György fia, arra tette fel az életét, hogy viszszaszerezze az elkobzott családi vagyont, és tisztázza a vádak alól, ártatlanul mártíromságot szenvedett apját. Talán nem teljesen véletlenül lett belőle II. Rákóczi Ferenc bizalmas diplomatája.

Így nem is volt olyan nagy csoda, ha Eperjes szabad királyi városa, amint lehetett, már 1703-ban, azonnal Rákóczi mellé állt, s hűségesen kitartott a kurucok ügye mellett, míg megtehette.

Schönleben György, Caraffa egyik áldozata, ugyanabban az eperjesi házban született, amelyben később Maléter Pál is, az 1956-os forradalom mártírja.

1995. július 2-án, az azóta szentté avatott II. János Pál pápa, Eperjesen járva, főhajtással fejezte ki tiszteletét és együttérzését a kollégium épületénél, a vértanúk ott álló emlékműve előtt. Ezt az 1896-os ezeréves ünnepségek idején állították fel a városban, az áldozatok emlékére.

S még egy megjegyzés: Ma már teljesen természetes dolog az, ha a történész-kutató nemcsak a korabeli, vagy a korszakról szóló szakkönyveket és a folyóiratokat vizsgálja meg, az adott témával kapcsolatban, hanem az internetes elérhetőségeket is feltárja. Ennek során vettem észre egy nagyon furcsa dolgot:

Melyik az a webhely, mely a legnagyobb részletességgel foglalkozik az eperjesi vértörvényszék históriájával? Mit gondolnak a tisztelt olvasók, milyen nyelven íródott ez a weblap, ami egyedül mind közül, felsorolja a vésztörvényszék összes áldozatának nevét, s röviden jellemzi is a szerencsétleneket?

Természetesen szlovákul! Hiszen a presovi vésztörvényszék áldozatai minden bizonnyal bekerültek kivégzésük után, a nevezetes szlovák történelmi személyek közé. Még akkor is, ha egyértelműen német vagy magyar nevük volt! Végtére is, ők a mai Szlovákia területén éltek és haltak meg, I. Lipót magyar király zsarnoksága ellen mindhalálig harcolva!

A weblap tanúsága szerint: Helena Zrinsky (Zrínyi Ilona) férje, Imrich Tököly, a tótok királya (slovensky král) volt, míg mostohafia, František Rákoci, a kurucok királya (kurucky král). Nyilván ők is szlovák hősök voltak mindhárman! Azt sem felejtették el megjegyezni ezen a webhelyen, hogy a magyar Szentiványi László és Tábori Erzsók jelentette fel az áldozatokat!

(Nem ismerem ugyan elég jól a szlovák nyelvet, de a neveket könnyen vissza lehetett követni.)

A magyar weblapok általában alig néhány mondatban elintézik a XVII. századi magyar história eme szomorú fejezetét. Nem kellene talán ezen változtatnunk? Ennyit megérdemelnének tőlünk, kései utódoktól is igazán, az eperjesi vész- és vérbíróság ártatlan magyar áldozatai. Annál is inkább, mert Caraffa tábornok vértanúinak leszármazottai, pl. a Palásthy-nemzetség tagjai mind a mai napig is Magyarországon élnek!